

نکته‌هایی از معارف حسینی

علی اکبر علیه السلام

محمد محمدی ری شهری، دانشنامه امام حسین علیه السلام

علی اکبر علیه السلام، نخستین فرزند پسر امام حسین علیه السلام بود. علت نامیده شدن او به «علی بزرگ‌تر»، این بود که امام حسین علیه السلام به دلیل شدت علاقه‌ای که به نام پدر بزرگوارش داشت، نام سه فرزند پسر خود را «علی» گذاشت. از این رو، اولی به «علی بزرگ‌تر» و دومی به «علی میانه» و سومی به «علی کوچک‌تر» معروف شدند. بنا به نقلی، علی اکبر، در یازدهم شعبان سال سی و سوم هجری،^۲ متولد شد.^۳ کنیه او ابوالحسن، و مادرش لیلی دختر ابو مؤثر بن عروة بن مسعود ثقفی است.^۴ گفتنی است مادر لیلیا، یعنی مادر بزرگ علی اکبر، میمونه دختر ابوسفیان بوده است و به همین جهت، بر پایه گزارشی، معاویه، او را شایسته‌ترین فرد برای خلافت می‌دانست و او را چنین توصیف کرد:

شایسته‌ترین فرد برای این کار (خلافت)، علی بن الحسین بن علی علیه السلام است. جدش پیامبر خدا صلی الله علیه و آله است و دلیری بنی هاشم، سخاوت بنی امیه و فخر ثقیف

۱. محمد محمدی ری شهری، دانشنامه امام حسین علیه السلام، ج ۱، ص ۳۱۵.

۲. این نقل، مربوط به مقتل الحسین علیه السلام مقرر است و در منابع کهن و معتبر یافت نشد.

۳. بنا بر نقل السرائر و مقاتل الطالبیین، در زمان خلافت عثمان به دنیا آمده است.

۴. نک: ص ۲۷۹، همسران / لیلیا.

را دارد.^۱

البته این سخن معاویه، در واقع، یک موضعگیری سیاسی، به منظور نفی خلافت از خاندان رسالت است، نه این‌که واقعاً او خلافت را حقّ علی اکبر می دانسته است. همچنین پیشنهاد امان به علی اکبر در جریان عاشورا را به خاطر انتسابش به ابوسفیان از جهت مادر، می‌توان یک حرکت سیاسی با هدف جدا کردن علی اکبر از امام حسین علیه السلام ارزیابی کرد که با این پاسخ قاطع وی، روبه روشد:

به خدا سوگند، خویشاوندی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، برای مراعات کردن، سزامنندتر است!^۲

برخی گفته‌اند ایشان، از جدّ بزرگوارش امام علی علیه السلام، حدیث نقل کرده که ظاهراً اشتباه است. گفتنی است شماری از بزرگان، مانند شیخ طوسی و شیخ مفید، امام زین العابدین علیه السلام را بزرگ‌ترین فرزند امام حسین علیه السلام دانسته‌اند؛^۳ ولی این نظریه، خلاف رأی مشهور سیره‌نویسان و نسب‌شناسان است.^۴ محقق شوشتری، در ردّ این نظریه، با اشاره به سخن شیخ طوسی در این باره می‌گوید:

پیش از شیخ طوسی در الرجال، شیخ مفید در الإرشاد است که این علی (شهید کربلا) را به «اصغر» توصیف کرده است و احمد بن طاووس و علامه حلی هم از او پیروی کرده‌اند؛ همچنین، علی بن طاووس و ابن داوود.

مامقانی^۵ می‌گوید:

۱. نک: ص ۳۲۵، ح ۱۹۰.
۲. نک: ج ۷، ص ۷، بخش هشتم، فصل چهارم، علی اکبر علیه السلام.
۳. در *سلسلة العلویة* آمده است: «اصحاب ما نمی‌پذیرند که کشته شده، علی بزرگ‌تر باشد و این، صحیح است.»
۴. در *لباب الأنساب* می‌خوانیم: «بیشتر علما بر این قول هستند که کشته شده در کربلا، علی بزرگ‌تر (علی اکبر) است.»
۵. گفتنی است علامه محمدتقی شوشتری، کتاب *خود قاموس الرجال* را در نقد کتاب *تنقیح المقال* مامقانی، نگاشته است.

علامه حلّی، منکر این نظر الإرشاد در توصیف علی به «اصغر» شده؛ چرا که زبیر بن بکّار، ابن قتیبه، طبری، ابن ابی زهره، دینوری و بلاذری و مُزنی و عمری و ابو الفرج و مؤلّف الزّواجر، از اهل سنّت، و ابن همّام، مؤلّف الأنوار و ابو الفضل صابونی مؤلّف الفاخر، از شیعیان، او را به «اکبر» توصیف کرده اند. می‌گوییم: همین طور است نظر مُصعب بن زبیر در کتاب نسب قریش و ابو مخنف بنا بر روایت طبری و مسعودی؛ بلکه سیره نویسان، در این، اختلافی ندارند. من پیش از شیخ مفید، جز علی بن احمد کوفی مؤلّف الاستغاثه، کسی را نمی‌شناسم که قائل به این نظر باشد و نظر کوفی هم اعتباری ندارد؛ چون نوشته اش مخدوش است، همان گونه که در جای خود، آن را دانستی.

ظاهر، این است که آن چه باعث شده که شیخ مفید و شیخ طوسی، این نظر را انتخاب کنند، وجود خبر صحیحی است که در آن آمده که واجب است امام، پسر بزرگ تر را جانشین خود قرار دهد. به همین جهت هم بود که جمعی درباره عبد الله افطح، به اشتباه افتاده اند؛ زیرا او پسر بزرگ امام صادق علیه السلام بود؛ اما مقصود خبر یاد شده، این است که پسر بزرگ تر، وقتی جانشین می‌شود که ناتوانی و مشکلی نداشته باشد؛ ولی عبد الله افطح مشکل داشت، همان گونه که شرط جانشینی پسر بزرگ تر، مربوط به زمان مرگ پدر است، و امام حسین علیه السلام در زمان شهادتش پسری بزرگ تر از امام زین العابدین علیه السلام نداشت. بنا بر این، کسی جز او نبود و مراد حدیث هم، پسر بزرگ امام بودن است. پس این که علامه حلّی، خبر را با جانشین شدن امیر مؤمنان، نقض کرده و گفته که ایشان، پسر کوچک پدرش بوده، نقض نابه جایی است؛ چرا که پدر ایشان، امام نبوده و به علاوه، پدرش هم او را جانشین قرار نداده بود.

اما آن چه در الإقبال، به نقل از مختصر المنتخب در زیارت های عاشورا آمده که: «و [سلام] بر پسر تو علی اصغر که مصیبت او، بر تو وارد شد»، اشکالش این است که اولاً این زیارت، منسوب به امام معصوم نیست و چه بسا که برخی علما آن را گفته باشند. ثانیاً ظاهراً کلمه «اصغر»، حاشیه ای بوده که از روی اجتهاد، از نظر شیخ مفید و شیخ طوسی و ابن طاووس و علامه حلّی گرفته شده و به متن، افزوده شده است.

ابوالفرج، در مقاتل الطالبیین خود، نقل کرده که یزید به امام زین العابدین علیه السلام گفت: نامت چیست؟ ایشان به او پاسخ داد: «علی». یزید گفت: مگر علی را خدا نکشت؟ فرمود: «برادر بزرگ تری به نام علی داشتم که شما او را کشتید». این خبر را نسب قریش هم نقل کرده؛ اما به جای یزید، ابن زیاد آورده است.

اگرچه در این که چه کسی علی اکبر است، اختلاف هست، اما در این، اختلافی نیست که علی اکبر و علی اصغر، دو اسم برای علی اکبر و امام زین العابدین علیه السلام هستند و همین طور، اختلافی نیست که نام کودک شیرخوار امام علیه السلام، عبد الله بوده است. کمال الدین بن ابی طلحه، از عالمان اهل سنت، حرف شگفتی زده که این علی را «اکبر»، امام زین العابدین علیه السلام را «علی اوسط» و کودک شیرخوار را «علی اصغر» معرفی کرده است، و همانند اوست ابن شهر آشوب شیعی در معرفی کودک شیرخوار به «علی اصغر». او گفته است: «حسین علیه السلام یگانه و تنها ماند، در حالی که علی اصغر، در دامانش بود».

همین طور، مشهور است که علی اکبر، اولین شهید اهل بیت بوده و طبری و ابوالفرج، به این مطلب، تصریح کرده اند و در «زیارت ناحیه» هم آمده است. ابن شهر آشوب، او را از بیستمین شهید اهل بیت، دانسته است.

درباره سنّ علی اکبر در هنگام شهادت در کربلا، اختلاف نظر وجود دارد و تا بیست و هشت سال هم گزارش شده است؛ لیکن بنا بر نظریه مشهور که وی بزرگ تر از امام زین العابدین علیه السلام بوده است و با عنایت به این که امام زین العابدین علیه السلام هنگام واقعه عاشورا، بیست و سه سال داشته، باید سنّ علی اکبر، بیش از این باشد و لذا گزارش های مبنی بر «ولادت وی در زمان خلافت عثمان» و ۲۵ ساله بودن وی در وقت شهادت، درباره سن ایشان، واقع بینانه تر به نظر می رسد.

۱. در گزارش های یاد شده، به ترتیب سنّ مورد اشاره، عبارت اند از: الف) در زمان خلافت عثمان متولد شد؛ ب) دو سال مانده به پایان خلافت عثمان متولد شد؛ ج) در وقت شهادت، ۲۵ ساله بود؛ د) در وقت شهادت، دوازده ساله بود؛ ه) در وقت شهادت، بیش از ده سال داشت.

معرفی کتاب

دکتر محمد حسین مردانی نوکنده

به سیمما محمد علیه السلام به سیرت پیمبر علیه السلام

نوشته دکتر محمد رضا سنگری، انتشارات نوید شیراز،
چاپ اول، ۱۳۹۶.

کتاب به سیمما محمد علیه السلام به سیرت پیمبر علیه السلام، اثری
ارزشمند به قلم استاد فرزانه جناب دکتر محمد رضا
سنگری در توصیف حضرت علی اکبر علیه السلام است که با
قلمی زیبا و ادبی به رشته تحریر درآمده است.

در ابتدای این کتاب، به شکلی مختصر به روزشمار
زندگانی حضرت علی اکبر علیه السلام اشاره شده است و در ادامه، در قسمت هایی کوچک و در
بخش هایی مستقل به جنبه هایی از ابعاد حضرت علی اکبر علیه السلام می پردازد.

قسمت هایی از مطالب این اثرگران سنگ را در ذیل مرور می کنیم:

توچستی علی، توکیستی اکبر؟ که خوبی و زیبایی و رسایی درازل عطشناک رویت وجودی
بود که در او خلاصه شود، در او نماینده شود و تورا دید و رخصت حضور و ظهور در تو یافت.

آیا قیامت که برپا شود، به پاس «نخستین» بودن در ظهر عاشورا و اولین بودن در میدان
رفتن، نخستین قدم نخواهی بود که محشر به پاکند و محشر را به صدای استوار گام هایش آذین
بندد؟